

Тема 3. ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ СКАНСЕН НА УКРАЇНІ

Нині Україні вкрай потрібні музеї нового типу — історико-анімаційні *скансени*, які репрезентували б світові понад п'ятитисячолітню історико-культурну спадщину нашої країни.

Скансен — музей просто неба; розповсюджена форма етнографічних музеїв, що створюються на ґрунті музеєфікації репрезентативних фрагментів етноландшафтного середовища й об'єктів нематеріальної етнокультурної спадщини. **Музеєфікація** — напрям музейної діяльності, що полягає в перетворенні історико-культурних чи природних об'єктів в об'єкти музейного показу з метою максимального збереження і виявлення їх історико-культурної, наукової, художньої цінності. Поняття введене у науковий обіг Ф. І. Шмітом.

Козацькі скансени в Україні вже є (напр., Національний заповідник "Хортиця"), і розвиток їх триватиме й надалі. (Скажімо, лише в одній Донецькій області зусиллями Донського козацтва розроблені проекти двох подібних скансенів — Музею козацького побуту просто неба на Савур-могилі та меморіального комплексу "Козацька пристань" в с. Райгородку). Що ж до попередніх історичних епох формування українського етносу, то проблема їх адекватної музейно-туристичної репрезентації є набагато гострішою.

Нині українська громадськість впритул наблизилася до усвідомлення необхідності початку реалізації проекту історичної реконструкції трипільського протоміста на Київщині біля Ржищева (чи деінде). Над цим проектом плідно працюють як археологи Інституту археології НАН України, так й активісти організації "Коло-Ра". Зазначимо, що, за умови втілення цього проекту у життя й активного інформаційно-рекламного просування нового тур продукту, Трипільське протомісто-скансен відразу стане наймасовішим об'єктом екскурсійно-туристичного інтересу України, особливо для школярів та студентської молоді.

Існує потреба в організації Скіфського скансену, що репрезентуватиме яскраву сторінку історії нашої країни. Оптимальним чином для цієї потреби може підійти частини території Більського городища на річці Ворсклі — найбільшого міста Європи першої половини I тис. до н. е., довжина валів якого сягає 35 км, висота перевищує 10—12 м. (Археологи відстоюють версію про ототожнення цього городища зі славнозвісним дерев'яним містом Гелоном, описаним Геродотом у V ст. до н. е.). Діяльність подібного скансену треба розвивати в руслі пропагування активного кінного туризму й анімаційних фестивалів за участю членів українських клубів історичного фехтування.

І, зрештою, якщо Україна є "дитям" найбільшої середньовічної держави Європи — Київської Русі, то існує потреба належним чином знайомити й репрезентувати нашу квітучу давньоруську спадщину як іноземним, так й українським туристам.

Сьогодні доцільно організувати щонайменше два давньоруські скансени: Тустань і "Замок князя Володимира Великого".

Уся необхідна проектна документація щодо відродження унікальної

наскельної давньоруської фортеці Тустань у Карпатах біля с. Урича на Львівщині вже розроблена дослідником пам'ятки — археологом Михайлом Рожком. Цей скансен має вигідне транспортне розташування, завдяки чому притягуватиме до себе масові туристичні потоки рекреантів, які відпочиватимуть в Карпатах і курортних закладах Трускавця, Моршина й Східниці, а також значну частку українських та іноземних туристів, які приїжджатимуть на кілька днів у Львів.

І, певна річ, повноцінний давньоруський скансен з усіма елементами туристичної анімації варто організувати на околиці Києва, зорієнтувавши його тур продукт на самих киян (уїк-ендові виїзди з дітьми) та численних гостей столиці України. Оптимально для цієї мети підійде грандіозне давньоруське городище літописного Білгорода — резиденції князя Володимира Великого — у с. Білогородці (22 км від Києва). Тут над річкою Ірпінь збереглися потужні укріплення — рів і вал заввишки 10—12 м, вздовж гребеня якого тягнулася фортечна стіна-забороло заввишки 4—5 м з дерев'яних зрубів, заповнених цеглою-сирцем. Велич збережених укріплень ілюструє така цифра: від урізу річки Ірпінь до вершини валів князівського замку-дитинця — 60 м скосу крутістю близько 60°.

У X—XI ст. Білгород був одним з найбільших міст Київської Русі і за своїм розміром (120 га) перевершував такі давньоруські міста, як Чернігів, Переяслав, Галич, і не поступався перед багатьма середньовічними західноєвропейськими столицями. Він був головною богатирською заставою князя Володимира Красне Сонечко, де постром стояв гарнізон новгородців на чолі з билинним Альошею Поповичем. Тож саме тут, після організації анімаційно-історичного скансену, мають "ожити" й розважати туристів знайомі усім нам з дитинства персонажі давньоукраїнських билин "Київського циклу", ґрунтовно опрацьованих сучасним українським дослідником і письменником Валерієм Шевчуком.

Креслення історичних реконструкцій літописного Білгорода підготовлені завдяки багаторічній праці Білгородської археологічної експедиції Київського національного університету імені Т. Шевченка під керівництвом Г. Г. Мезенцевої.

У відновлених фортифікаціях замку-дитинця варто розмістити цілий комплекс споруд історичного й туристичного призначення. Зокрема, в одному крилі княжого палацу доцільно подати музейну експозицію, а в другому — обладнати ресторан з давньоруською кухнею, у вежах розташувати панорамні туристичні майданчики, відкрити туристичний тризірковий готель у стилі боярських хоромів, збудувати діючі ремісничі майстерні кожум'яків, гончарів, ковалів та зброярів, чинбарів тощо, залучивши туристів у майстер-класи з опанування того чи іншого ремесла, обладнати полігон для богатирських ристалищ за участю активістів Київського клубу історичного фехтування, створивши для будь-якого відвідувача скансену можливість одягнути на себе давньоруські обладунки та випробувати себе у володінні мечем, булавою, сулицею й луком.

Альтернативною до описаного вище може бути проект "Богатирська

застава" з відродження на високому правому березі Дніпра неприступного літописного міста-фортеці Х—ХІІІ ст. Витачева (поблизу нинішнього села Витачева на Київщині). Ця могутня фортеця багато разів згадується на сторінках давньоруських літописів у зв'язку з бойовими діями руських князів. Так, у 1085 р. Володимир Мономах побив половців біля стін Витачевої фортеці. А 30 серпня 1110-го руські князі зібралися у Витачеві на з'їзд, скликаний Святополком Святославовичем і Володимиром Всеволодовичем Мономахом, на якому володарям удільних земель Київської Русі вдалося помиритися перед спільною половецькою загрозою.

Для відродження дерев'яно-земляної фортеці-скансену тут теж існують усі необхідні передумови — збереглися вали зі зрубами, фундамент надбрамної вежі, обмірні креслення наукових реконструкцій укріплень і внутрішньої житлової забудови, здійснені після комплексного вивчення пам'ятки експедицією під керівництвом академіка Б. Рибаківа.

Комерційна окупність названих інвестиційних проектів організації в Україні історично-туристичних скансенів, з огляду на невпинне поживлення туристичного руху в державі, не перевищує 10 років (для Білгорода — 5—6 років). Тож справа лише за урядовою підтримкою цих проектів у рамках Державної програми збереження і використання замків.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке скансени та музеєфікація?
2. Які скансени в Україні діють сьогодні?
3. Які проекти скансен доцільно організувати і чому?
4. Чому сьогодні потрібно створити скансен "Давньоруське городище літописного Білгорода"?
5. Які умови створення проекту скансени "Богатирська застава"?

МУЗЕЇ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Профілі та профільні типи музеїв	Назви та місцезнаходження музеїв
1. історичні	<ul style="list-style-type: none"> • Тернопільський історико-меморіальний музей політичних в'язнів (м. Тернопіль, вул. Коперника, 1); • Музей Зборівська битва (м. Зборів, вул. Козацька, 13); • Музей історії християнства у Почаєві (вул. Шевченка 14-а).
1.1. меморіальні	<ul style="list-style-type: none"> • Музей-садиба Л. Курбаса (с. Старий Скалат Підволочиського р-ну);

	<ul style="list-style-type: none"> • Музей Богдана Лепкого (м. Бережани); • Музей Уласа Самчука (с. Тилявка Шумського р-ну); • Музей Соломії Крушельницької (с. Біла Тернопільського р-у); • Музей Володимира Гнатюка (с.Велесневе Монастирського р-ну); • Музей Леопольда Левицького (с. Бурдяківка Борівського р-ну); • Музей І. Хворостецького (м. Почаїв); • Музей О. Неприцького-Грановського (с. Великі Бережці); • Меморіальний комплекс “Молотківська трагедія” (с. Молотків Лановецького р-ну)
2. художні	<ul style="list-style-type: none"> • Тернопільський художній (вул. С.Крушельницької, 1);
3. краєзнавчі	<ul style="list-style-type: none"> • Тернопільський краєзнавчий (пл. Героїв Майдану, 3); • Борщівський; • Бережанський; • Бучацький; • Кременецький (вул. Т. Шевченка, 90); • Густинський (вул. Тернопільська, 5); • Заліщицький (вул. С. Бандери, 66); • Збаразький (вул. Б. Хмельницького 28); • Тербовлянський (вул. Т. Шевченка, 26); • Чортківський (вул. Зелена, 3); • Шумський; • Денисівський;
4. літературні	<ul style="list-style-type: none"> • Копичинецький музей театрального мистецтва

Рекомендована література до теми:

1. Вайдахер Фрідріх. Загальна музеологія / За ред. Зеновія Мазурика; Пер. з нім. Х. Назаркевич, О. Лянґ, В. Лозинського. К.: Літопис, 2005.
2. Музейна справа: орієнтири розвитку // Українська культура. 1996. - №2. - С.2-3.

3. Шмелев В.Г. Музей под открытым небом. К.: Наукова думка, 1983.
4. Піскова Е.М., Федорова Л.Д. МУЗЕЙНА СПРАВА В УКРАЇНІ. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Mujejna_sprava/ (дата звернення 26.08.2020).